

Tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Dato: 18 januar 2021 | 05

Datablad

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Kategori: Rådgivningsnotat

Titel: Tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv

Forfattere: Hans Peter Hansen¹, Cathrine Munch Schrøder¹, Peter Sunde¹ og Kent Olsen²

Institutioner: ¹Institut for Bioscience, Aarhus Universitet & ²Naturhistorisk Museum, Aarhus

Faglig kommentering: Professor Paul Larsson, Politihøgskolen, Norge

Kvalitetssikring, DCE: Jesper R. Fredshavn

Ekstern kommentering: Notatet har ikke været forhåndskommenteret af rekvirenten.

Rekvirent: Miljøstyrelsen

Bedes citeret: Hansen, H.P., Schrøder, C.M., Sunde, P. & Olsen, K. 2021. Tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 26 s. – Fagligt notat nr. 2021 | 05
https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2021/N2021_05.pdf

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

Foto forside: Ulla Pipaluk Zobbe og Lars Lorentsen

Sideantal: 27

Indhold

1	God bestilling	4
1.1	Præmisserne for bestillingens besvarelse	4
1.2	Disposition	5
2	Ulovlig efterstræbelse af ulv som fænomen	6
2.1	Hvad karakteriserer ulovlig efterstræbelse af ulv	6
2.2	Ulovlig efterstræbelse af ulv som politisk protest	8
3	Forebyggende indsats	10
3.1	Kontrol og overvågning	10
3.2	Kommunikation og formidling	11
3.3	Myndig- og ansvarliggørelse	12
3.4	Forudsigelighed og kompensation	13
4	Efterforskning og straf	15
4.1	Efterforskning	15
4.2	Straf	16
5	Opsummering	18
6	Tabel over forebyggende tiltag	19
7	Referencer	22

1 God bestilling

Miljøstyrelsen har via mail af 19. november 2020 fremsendt en "God bestilling" til DCE (j.nr. 2020-65570) med følgende opgaveformulering:

"Siden ulvens genindvandring til Danmark i 2012 er der forsvundet en række ulve-individer fra den danske natur, heraf formodes mindst 10 ulve at være døde i Danmark uden at være blevet genfundet. Årsagerne til ulvenes endeligt er ukendte, men med tanke på, at én ulv i 2018 blev dokumenteret nedlagt ulovligt i Vestjylland, samt erfaringer med ulovlig efterstræbelse af ulve i vores nabolande, kan det ikke udelukkes, at en del af de forsvundne danske ulve, også kan være udsat for ulovlig efterstræbelse. Miljøstyrelsen ønsker i det lys, og som inspiration til eventuelle fremtidige forvaltningstiltag, at indhente et notat som beskriver de væsentligste potentielle tiltag som vurderes, at kunne reducere risikoen for ulovlig efterstræbelse af ulve i Danmark. De foreslåede tiltag skal tage afsæt i de dokumenterede erfaringer, og den forskningsbaseret viden, der specifikt gør sig gældende i forhold til ulovlig efterstræbelse af ulv, både internationalt og i Danmark. I det omfang viden og erfaringer om ulovlig efterstræbelse af vilde dyr i andre kontekster end ulv er relevante, kan disse inddrages. Hvis muligt bedes tiltagene rangordnes ift. deres forventede effekt."

1.1 Præmisserne for bestillingens besvarelse

Med afsæt i dokumenterede internationale og danske erfaringer og forskningsbaseret viden, redegøres der i notatet kortfattet for de væsentligste potentielle tiltag, som vurderes at kunne reducere risikoen for ulovlig efterstræbelse af ulve i Danmark.

Til brug for dette notat defineres 'ulovlig efterstræbelse' som værende aktive, overlagte handlinger, som har til formål ulovligt at aflive ulve og/eller på anden vis at kompromittere ulvens beskyttelsesstatus under henholdsvis EU's habitatdirektiv, artsfredningsbekendtgørelsen, jagt og vildtforvaltningsloven og naturbeskyttelsesloven. Ulovlig efterstræbelse kan udover ulovlig aflivning inkludere forskellige former for tilsigtede forstyrrelser, eksempelvis forgiftninger og destruktion af ulvegrave.

En stor del af den litteratur, der beskæftiger sig med ulovlig efterstræbelse af ulv, beskriver omfanget og de faktorer, der driver den ulovlige efterstræbelse. Antallet af studier, der belyser effekterne af tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv, er derimod sparsomme. Det er således ikke muligt at give et entydigt evidensbaseret svar på, hvilke tiltag der har den bedste effekt. De i notatet formulerede anbefalinger er derfor ikke opstillet i prioriteret rækkefølge, ligesom der heller ikke er tale om en udtømmende liste. Det forudsættes, at effekten af tiltag afhænger af, hvordan de kombineres i både tid og rum, samt hvilke resurser, der afsættes til deres implementering. Alle de foreslåede tiltag fordrer en grundigere bearbejdning og juridisk vurdering.

Notatet tager primært afsæt i den relativt omfattende viden, der omhandler drivkræfterne bag ulovlig efterstræbelse. Meget af den litteratur, der i notatet henvises til, tager afsæt i begrebet 'illegal jagt'. I litteraturen dækker begrebet 'illegal jagt' over ulovlig efterstræbelse af vilde dyr i bredere forstand end jagt, som en kulturel legitim praksis.

1.2 Disposition

Ved bestillingen har Miljøstyrelsen bedt om et kort notat. De anbefalede tiltag motiveres i notatets tre hovedafsnit 1) *Ulovlig efterstræbelse af ulv som fænomen*, 2) *Forebyggelse*, samt 3) *Efterforskning og straf*. Notatets afsluttende afsnit opsummerer hovedpointerne og beskriver hvilken kombination af tiltag, som vurderes at have den mest dæmpende effekt på ulovlig efterstræbelse af ulv i Danmark. Alle foreslåede tiltag fremgår herefter i tabelform med en kort vurdering af deres umiddelbart forventede fordele og ulemper.

2 Ulovlig efterstræbelse af ulv som fænomen

Ulovlig efterstræbelse af beskyttede arter udgør et udbredt fænomen og en forvaltningsmæssig udfordring, både i og uden for Danmark. Når det specifikt gælder vildtlevende ulve, viser studier, at den kryptiske dødelighed – dvs. den dødelighed, der ikke kan forklares med trafikdrab og naturlige årsager – er høj i mange lande. Den i litteraturen dominerede forklaring på den kryptiske dødelighed er ulovlig efterstræbelse (Suutarinen & Kojola, 2018; Kaltenborn & Brainerd, 2016; Liberg et al. 2012). Selv om der hidtil kun er ét dokumenteret eksempel på ulovlig aflivning af ulv i Danmark, har der siden ulvens genindvandring floreret flere anonyme tilståelser og påstande om sådanne. Den seneste statusopgørelse for ulve i Danmark angiver, at ni ud af 24 ulve registreret med kendt genetisk profil i Danmark mellem 2012-19 er forsvundet per 1. oktober 2020 (Olsen et al. 2020), hvilket tyder på en højere dødelighed end det, man kan forvente i naturen. Den årlige dødelighed for GPS-mærkede ulve i Sverige og Finland pga. naturlige faktorer (sygdom, ulykker, territoriekampe) ligger således på under 6 % om året (Liberg et al. 2020, Suutarinen & Kojola 2018). Indtil videre er ulovlig efterstræbelse den mest sandsynlige forklaring på den høje kryptiske dødelighed blandt ulve i Danmark.

2.1 Hvad karakteriserer ulovlig efterstræbelse af ulv

Ulovlig efterstræbelse af vilde dyrearter kategoriseres på engelsk som *Wildlife Crime*, der igen er en kategori under både *Rural Criminology* og *Green Criminology* (Højberg et al. 2016; Wellsmith, 2011). I Danmark taler vi ofte om *fauna-kriminalitet* i forbindelse med ulovlig efterstræbelse af vilde dyrearter. I både daglig tale og i faglitteraturen anvendes ofte begrebet *krybskytteri* eller *illegal/ulovlig jagt* (på engelsk *poaching* eller *illegal hunting*), som en samlebetegnelse for ulovlig efterstræbelse af vilde dyrearter. Begrebet krybskytteri er dog misvisende, da det oprindeligt var knyttet til berigelseskriminalitet (jagt på anden persons ejendom) med skydevåben. Da hverken motivet (berigelse) eller metoden (brug af skydevåben) er fuldt dækkende for de forskellige måder, ulve efterstræbes ulovligt, vil vi i det følgende bruge betegnelsen 'ulovlig efterstræbelse' (engelsk: *illegal killings, illegal persecution*) til at betegne disse illegale handlinger.

Der findes flere forskellige overlappende motiver til at begå faunakriminalitet, herunder ulovlig efterstræbelse af vilde dyr (fx Skogen & Krange, 2020; Suutarinen & Kojola 2018). Angus Nurse identificerer fem motivkategorier (Nurse, 2011):

1. Egen vinding.
2. Udfordring og spænding.
3. Behovet for føde.
4. Antipati mod myndigheder.
5. Tradition og kultur.

Det kan diskuteres, om Nurses liste er fuldt ud dækkende for skandinaviske forhold. Der er i den videnskabelige litteratur dog enighed om, at ulovlig efterstræbelse af ulve ofte har socio-politiske koblinger – kategori 4 ovenfor – og eks- eller implicit udtrykker en socialt og politisk forankret kritik og modstand mod dominerende politiske diskurser, myndigheder og forvaltningen i almindelighed, og/eller mod den eksisterende ulveforvaltning i særdeleshed

(Skogen et al. 2017.; Pohja-Mykrä, 2016; Pohja-Mykrä & Kurki, 2014; Essen et al. 2014; Kahler & Gore, 2012).

Modstanden mod ulveforvaltningen kan være motiveret i de direkte negative konsekvenser, lovbruderen oplever, at ulven medfører. Modstanden kan også være baseret på en generel mistillid til myndighederne, herunder til myndighedernes evne eller vilje til at sikre en tryk og retfærdig forvaltning, f.eks. i forhold til faktiske eller potentielle angreb på hus- og kæledyr, eller oplevelsen af ulven som potentielt farlig for mennesker. I forhold til mistilliden til myndighederne og forvaltningen i bredere forstand, kan modstanden være forankret i en oplevelse af, og fortælling om, at de mennesker, der lever i ulveområder, er kulturelt, økonomisk eller politisk marginaliseret og/eller, at man ikke kan stole på den viden, der formidles af myndigheder og af forskere om ulven (Krange & Skogen, 2018; Skogen et al. 2017; Højberg et al. 2016)

Der kan dog også være motiver, som hælder over i kategori 1 og 5, som f.eks. ulvens påvirkning af jagtvildtet og deraf følgende rekreative eller monetære tab og påvirkningen af lokale kulturelle naturpraksisser. Motiverne kan også være forankret i eksisterende – strategiske eller reelle – opfattelser om, at ulven som art ikke passer ind i naturen, at den ikke er naturligt indvandret, ikke er en 'rigtig' ulv, men en hybrid mellem hunde og ulve, etc. etc. (Fox, 2020; Theodorakea & von Essen, 2016; Skogen et al. 2009)

At det primært er mistilliden til ulveforvaltningen, som udgør det egentlige problem, styrkes af erfaringer fra forsøg på en mere inkluderende ulveforvaltning (Steinvig et al. 2019; Hansen, 2017; Schrøder, 2018; Bisi et al. 2007). I litteraturen angives eksempler på, at modstanden mod ulvenes tilstedeværelse vokser over tid i de områder, hvortil den er nyindvandret, men der angives også eksempler på, at modstanden falder. Generelt er modstanden dog mere udpræget i landområder og i de områder/zoner, hvor ulven lever (Dressel et al. 2015; Højberg et al. 2016; Linnell, 2013; Peterson et al. 2010).

Med ulovlig efterstræbelse af ulv er der tale om en form for lovbrud, der klassificeres som *mala prohibita*, dvs. et lovbrud, hvor det primært er lovgivningen, der definerer handlingen som kriminel. Dette i modsætning til *mala in se*, som beskriver en kriminel handling – eksempelvis berigelseskriminalitet eller vold – hvor der findes en udbredt konsensus om, at handlingen, under næsten alle forhold, i sig selv er forkert (Larsson, 2020; Schlegel, 1990).

Ulovlig efterstræbelse af ulv som handling, dækker både over den individuelle og spontant opståede mulighed, f.eks. i forbindelse med anden jagt, og kollektivt systematisk planlagte handlinger (Larsson, 2020). Midlerne er ofte skydevåben, men der er også eksempler i andre lande på f.eks. anvendelse af gift, fælder og andet. Et andet karakteristika ved ulovlig efterstræbelse af ulv er, at der er tale om en form for kriminalitet, som typisk foregår i mindre befærdede områder, hvilket gør risikoen for at blive opdaget relativt begrænset (Suutarienen & Kojola, 2018; Larsson 2020). De personer, der er ansvarlige for ulovlig efterstræbelse af ulv, beskrives i de skandinaviske erfaringer ofte som velintegrerede i deres lokalmiljø, og det er netop fra lokalmiljøet, at gerningsmanden/gerningsmændene henter en oplevet eller faktisk moralsk støtte til deres handlinger (Skogen & Krange 2020; Skogen et al. 2017).

Karakteristisk for ulovlig efterstræbelse af vilde dyr er, at det næsten udelukkende er mænd, der begår handlingen (Nurse, 2011). Der er intet, der tyder på, at det forholder sig anderledes i forhold til ulovlig efterstræbelse af ulv. Omvendt viser studier, at kvinder i højere grad end mænd er kritiske til tilstedeværelsen af ulve, hvorfor mændenes samlevere og ægtefæller formentlig udgør en indirekte motiverende faktor for den ulovlige efterstræbelse.

2.2 Ulovlig efterstræbelse af ulv som politisk protest

Som et konkret udtryk for en modstand mod ulveforvaltningen, kommunikerer den ulovlige efterstræbelse af ulven i varierende grad og på forskellig vis og bestemt af den politiske og kulturelle kontekst (von Essen, 2017; Nie, 2001). Ulovlig efterstræbelse af ulv kommunikerer ofte som en form for 'message crime', dvs. som en besked til offentligheden og myndighederne om, at gerningsmanden/gerningsmændene ikke anerkender myndighedernes forvaltning (von Essen & Allan, 2017). I nogle lande, som f.eks. Sverige og Norge, kommunikerer efterstræbelsen af ulv ofte indirekte via trusler og påstande om selvtægt, hvorimod selve handlingen, f.eks. drabet på en ulv, søges skjult (Liberg *et al.* 2012). På trods af dette er der dog eksempler på, at fotos florerer internt blandt norske jægere med motiver af ulovligt aflivede ulve, hvilket indikerer, at det i nogle kredse er forbundet med en vis anerkendelse af aflive ulve (Larsson, Webbinarium 2020). I Finland er der eksempler på, at gerningsmanden/gerningsmændene anmelder sig selv, hvorved selve handlingen bliver udtryk for en form for civil ulydighed (Pohja-Mykrä, 2016). I Italien er der eksempler på, at aflivningen af ulve kommunikerer ved at fremvise lemlæstede eller flåede ulvekadavere i det offentlige rum^{1 2}

I det omfang, der sker en ulovlig efterstræbelse af ulve i Danmark, afspejler kommunikationen den svenske og norske model, dvs. at efterstræbelsen kommunikerer via trusler og påstande om selvtægt, hvorimod selve handlingen, drabet på den enkelte ulv, søges skjult. Men ligesom i Norge findes der i Danmark historier om florerende fotos i jægerkredse, som viser aflivede ulve.³

Fælles for de forskellige måder at neutralisere⁴ den ulovlige efterstræbelse af ulv på er udsagn om, at ulveforvaltningen pålægger befolkningsgrupper i ulvens udbredelsesområde særlige byrder. Byrder, som anses at være uretfærdige, og som dermed gør forvaltningen moralsk illegitim (von Essen *et al.* 2014; Peltola *et al.* 2013). Det er dog værd at bemærke, at en del af den selvtægt, der måtte begås, formentlig også har rod i en mere generel 'selvhjulpenshedskultur', hvor man føler sig berettiget til selv 'at ordne paragrafferne'. (Frøjk 2020; Højberg *et al.* 2016).

Selvom den ulovlige efterstræbelse af ulv er forankret i en faktisk eller oplevet social opbakning i lokalsamfundet (Pohja-Mykrä, 2016; Pohja-Mykrä & Kurki, 2014; Gangaas *et al.* 2013), og selvom modstanden mod ulveforvaltningen stiger

¹ Samtale med Alessia Mariacher, forsker ved Istituto Zooprofilattico Sperimentale delle Regioni Lazio e Toscana, 29. oktober 2020.

² [Italian farmers wage war on protected grey wolves, taking animals' dead bodies to the street - ABC News](#)

³ Personlige samtaler med danske jægere i perioden 2017-2021.

⁴ Neutralisere er et begreb, en gerningsmand eller -kvinde anvender, til at forsvare sine ulovlige handlinger. Se f.eks. Lanier, M.M. & Henry, S. 2004.

med afstanden fra større byområder, betyder det ikke, at alle bosat i et ulveområde støtter ulovlig efterstræbelse af ulv (Krange & Skogen 2018; Højberg et al, 2016). Men den gensidige sociale afhængighed og mulige frygt for konsekvenserne gør, at den samme modvilje til at agere mod lovbrud formentlig også gør sig gældende på lokalsamfundsniveau. Der kan med andre ord være tale om en undertrykkende social kontrol, hvor ambivalenser, nuancer og positive opfattelser af ulves tilstedeværelse ikke kommer frem. Dette bliver yderligere forstærket af, at den offentlige debat om ulven er stærkt polariseret, følelsesladet og domineret af særinteresser. Især de sociale medier fungerer ofte som 'ekko-kamre' for enslydende holdninger, fortællinger og gensidige beskyldninger.

Ikke blot holdningerne, men også udokumenterede påstande om at ulven f.eks. er indført til landet, har fået opbakning fra politikere, ministre og andre meningsdannere (Sonne et al. 2019). Som eksempler på negativ meningsdannelse, som utilsigtet kan bringe tvivl om statens egen artsbeskyttelse, kan nævnes, at de seneste tre miljøministre i deres embedsudtalelser har udtalt, at de helst ikke havde set ulven komme til Danmark.⁵ Udtalelserne afspejler en formentlig udbredt politisk holdning, samtidig med at de, hvor utilsigtet det end måtte være, kan bidrage til en opfattelse af, at ulovlig efterstræbelse ikke tages alvorligt af de øverst ansvarlige myndigheder.

At ulovlig efterstræbelse af ulv ofte har socio-politiske undertoner har betydning for effekten af tiltag. Kriminalitet med socio-politiske undertoner er ofte mere resistent overfor øget kontrol og straf. Mulighederne for en effektiv politimæssig kontrol vanskeliggøres af, at den ulovlige efterstræbelse sker i mindre befærdede områder. Af samme grund opdages og opklares ulovlig efterstræbelse af ulv kun sjældent (Larsson, 2020; BRÅ 2007). Der er blandt kriminologer og sociologer enighed om, at forebyggelse - på sigt - er det mest effektive tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv. Dette udelukker dog ikke, at der også kan være et behov for at styrke kontrollen og efterforskningen samt se nærmere på, om straffen for ulovlig efterstræbelse af ulv bør ændres.

⁵ Se eksempelvis Wermelin på samråd d. 6. maj 2020 (link i referencer); Jacob Ellemann <https://www.berlingske.dk/politik/miljoeminister-definition-af-problem-ulve-goer-en-forskel>;

3 Forebyggende indsats

En forebyggende indsats må, i det omfang det er muligt, sikre en kontrol og overvågning af eksisterende ulveområder, både med henblik på at beskytte ulvene i deres leveområder, men også med henblik på at øge risikoen for at blive opdaget, for de, som måtte vælge at begå selvtægt. Men fordi den ulovlige efterstræbelse er forankret i en socio-politisk modstand mod forvaltningen, og fordi det er en form for lovbrud, der er vanskelig at forebygge med politimæssig kontrol, er det afgørende dels at styrke den sociale kontrol, dels at sikre en mere systematisk kommunikation, formidling og dialog med borgere bosat i ulveområder, samt forbedre kompensationen og synliggøre de gevinster, der måtte være ved tilstedeværelsen af ulve i et område. Sidst men ikke mindst vurderes det som afgørende, at forbedre borgernes tillid til at ulveforvaltningen foregår trygt og retfærdigt.

Mulige forebyggende tiltag gennemgås under fire overskrifter: 1) *Kontrol og overvågning*, 2) *Kommunikation og formidling*, 3) *Myndig- og ansvarliggørelse*, 4) *Forudsigelighed og kompensation*.

3.1 Kontrol og overvågning

Mulighederne for en effektiv politimæssig kontrol vanskeliggøres, som før nævnt, bl.a. af at den ulovlige efterstræbelse sker i mindre befærdede områder. Selvom en øget kontrol i sig selv kun må formodes at have en marginal effekt, sender den et vigtigt signal til offentligheden om, at dette er en form for kriminalitet, som samfundet tager alvorligt. Et sådant signal vil samtidig være rettet mod de, som føler sig tilskyndet til at efterstræbe ulven, og til de selvbestaltede grupper, som føler sig tilskyndet til selv at påtage sig en kontrol og efterforskning, og dermed bidrage til en yderligere konflikteskalering. En øget prioritering og systematisering af politiets overvågning af ulovlig efterstræbelse af ulv må formodes at have en præventiv effekt på ulovlig efterstræbelse af ulv.

I flere andre lande er det ikke det almindelige politi, som udgør den væsentlige kontrolinstans, men særlige naturopsynsenheder, som ofte er respekteret for deres kompetencer, og som kan arbejde på tværs af institutioner (Larsson, 2020). I Danmark findes ikke modsvarende opsynsmyndigheder. På statens arealer varetages opsynet af Naturstyrelsens personel, som dog ikke har den samme bemyndigelse som naturopsynet i andre lande. En øget kontrol kan være i form af såkaldt 'Hotspot Policing', dvs. en intensiveret politimæssig kontrolindsats i områder, hvor man ved, der er en høj forekomst af ulve, der forsvinder (Larsson, 2020). Som en del af en 'Hotspot Policing' vil skærpede restriktioner for færdslen i ulveområder, kombineret med et øget naturopsyn og håndhævelse af de eksisterende restriktioner, formentlig også have en præventiv effekt. Erfaringer fra udlandet viser, at en intensiveret elektronisk overvågning af ulve, via GPS-mærkning eller såkaldte 'Biologgere', også kan have en præventiv effekt på ulovlig efterstræbelse af ulv (Suutarinen & Kojola, 2018; O'Donoghue & Rutz, 2016).

En anden, og nok så vigtig form for kontrol er den såkaldte sociale kontrol, dvs. den normdannelse og adfærdsregulering både borgere, meningsdannere, interesseorganisationer og offentlige myndigheder praktiserer i kommunikationen med hinanden (Horwitz, 1990). Den sociale kontrol foregår på et interpersonelt

niveau, på gruppeniveau og på et bredere samfundsmæssigt niveau. At aktivere den interne normdannelse og adfærdsregulering som tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv forudsætter, at der etableres en inkluderende offentlig debat, især i de områder hvor ulvene er i risiko for ulovlig efterstræbelse (se 'Kommunikation og formidling' og 'Myndig- og ansvarliggørelse'). Det er imidlertid også vigtigt, at normdannelsen og adfærdsreguleringen aktiveres på et bredere samfundsmæssigt niveau. Her har meningsdannere og berørte organisationer et særligt ansvar, både for at sikre en lødig og videnbaseret debat, og for at tage afstand fra enhver form for selvtægt (Sonne et al. 2019).

I og med at jægere tilhører en af de grupper, som både har motiver og redskaber til at efterstræbe ulve ulovligt, må den interne selvregulering blandt jægere antages at spille en særlig rolle. Undersøgelser fra både Sverige og Norge viser, at der blandt jægere er en udbredt modstand mod ulovlig efterstræbelse af ulv (Skogen & Krange, 2019; Peterson et al. 2018). Undersøgelserne viser imidlertid også, at der blandt jægere er en modvilje mod at anmelde hinanden for lovbrud (von Essen & Hansen, 2018; Peterson et al. 2018). En bedre viden om danske jægers indstilling til og håndtering af forskellige former for faunakriminalitet, herunder i forhold til ulve, og hvordan de sociale kontrolmekanismer fungerer blandt jægere, vil være et værdifuldt redskab i udviklingen af tiltag mod ulovlig efterstræbelse af ulv.

Som en modreaktion til den manglende myndighedskontrol i forhold til ulovlig efterstræbelse af vilde dyr, herunder ulv, er der i flere lande opstået selvbestaldede og halvmilitaristiske grupper, som overvåger og kontrollerer naturområder, hvor ulovlig efterstræbelse mistænkes at foregå. En af de mest kendte grupper er den internationale såkaldte APU (Anti-Poaching Unit), som har etableret sig i Sverige ((2) APU - Insamlingsstiftelsen Anti Poaching Unit | Facebook). Der er endnu ikke større organiserede selvbestaldede overvågningsgrupper i Danmark, men dog eksempler på individuelle aktører, som har påtaget sig rollen som ulvenes selvbestaldede beskyttere.

3.2 Kommunikation og formidling

Kommunikation og formidling er vigtige redskaber i håndteringen af konflikter. Formidling af relevant viden og information er nødvendig for at modvirke nogle af de mange misinformationer, myter og konspirationsteorier, som flourer i forhold til ulve, deres tilstedeværelse og adfærd. Kommunikation og formidlingen er også vigtig i forhold til at sikre en transparent forvaltning og overvågning, og informere borgere og turister i ulveområder om, hvordan man kan, må og bør færdes i ulveområder.

At efterspørgslen på formidling er stor i Danmark, når det handler om ulve og ulveforvaltning, ikke mindst i områder, hvor der er ulve eller sandsynlighed for, at de kan komme, bekræftes af tilstrømningen til de offentlige møder, der afholdes om emnet, hvor deltagerantallet typisk tælles i hundreder.⁶ Det er ofte de samme spørgsmål, der stilles, og selvom de fleste svar er tilgængelige på myndighedernes hjemmesider eller i notater, rapporter og videnskabelige artikler, er der noget, der tyder på, at meget af den eksisterende viden ikke når ud

⁶ Eksempler på møder omhandlende ulv: [Vestjyske ulvenaboer har vendt fordomme til dialog - Kristeligt Dagblad \(kristeligt-dagblad.dk\)](#); [Ulven-kommer-men-bare-tag-det-roligt; Minut for minut: Sådan forløb Esben Lundes ulvestormøde | TV MIDT-VEST](#)

til borgerne, men også at den direkte kommunikation med myndigheder og forskere er vigtig.

Aarhus Universitets eksperimentelle projekt *'Projekt Ulvedialog'* i Vestjylland bekræftede, at der blandt borgerne var et stort behov for at få svar på spørgsmål om ulves adfærd og biologi, om ulveovervågningen og ulveforvaltningen og om den eksisterende forskning. Projektet bekræftede også, at den direkte kommunikation var befordrende for tilliden, både til den information, der blev formidlet, og til de personer, som formidlede den, samt at mange deltagere var interesserede i at bidrage med deres tid og resurser til konkrete forskningsopgaver (Maarbjerg et al. 2018; Frøjk et al. 2020).

3.3 Myndig- og ansvarliggørelse

Kommunikation og formidling, uden mulighed for at borgerne selv kan komme til orde, kan have den modsatte effekt af hensigten, og forstærke polariseringen (von Essen 2017; von Essen et al. 2014; 2009; Skogen, Mauz & Krange, 2009; Arts et al., 2012). Da den ulovlige efterstræbelse af ulve ofte sker ud fra en faktisk eller oplevet social opbakning i lokalsamfundet, bør den forebyggende indsats prioritere en systematisk dialog med og inddragelse af borgere i ulvezonerne. En sådan kan ikke i sig selv hindre enkeltpersoners forsøg på ulovlig efterstræbelse af ulve, men den kan svække nogle af de mest centrale argumenter for selvtægt.

Inddragelse handler ikke om at vende en 'top-down' styring til en 'bottom-up' styring, men om at anerkende de udfordringer, det også giver at leve og sameksistere med ulve i sit nærområde, og sikre borgerne en medindflydelse og dermed en mulighed for at påtage sig et ansvar. En sådan myndig- og ansvarliggørelse kan desuden bidrage til, at almengøre den offentlige samtale lokalt, dvs. gøre ulveforvaltningen til en fælles problemstilling, og dermed bryde de strategiske særinteressers monopol på dagsordenen og påvirkning af samtalens form (Hansen et al. 2016; Essen & Hansen, 2015).

I et forsøg på at styrke rovdyrforvaltningens legitimitet i bl.a. Finland, og Sverige, har man decentraliseret forvaltningen ved at etablere regionale, rådgivende grupper, såkaldte 'Viltförvaltningsdelegationer' eller Regional Large Carnivore Committees' (RLCCs). Disse er sammensat af repræsentanter fra forskellige interesseorganisationer (Pellikka & Sandström, 2011). Modellen med decentralisering i nye repræsentative fora er blevet kritiseret for blot at reproducere særinteressenternes strategiske perspektiver, og netop ikke at skabe en almengørelse (Hansen et al. 2016; von Essen & Hansen, 2015; Hallgren og Westberg, 2015).

Der findes kun få dokumenterede erfaringer med implementeringen af alternativer til repræsentationsmodellen i naturforvaltningen generelt og endnu færre i ulveforvaltningssammenhæng (Wellsmith, 2011). På baggrund af en udbredt ulovlig efterstræbelse af ulve, og en deraf ikke fungerede forvaltning, iværksatte myndighederne i Finland et nationalt forsøg på at inddrage berørte borgere i ulveforvaltningen (Bisi, 2007). Under forsøgets forløb skete et markant fald i ulve, der forsvandt. Det har siden været diskuteret, om der var en kausal sammenhæng mellem forsøget og nedgangen i registrerede drab på ulve (Liberg et al. 2020).

I Sverige foreslog Naturvårdsverket i 2010 en model for en alternativ borgerinddragelsesmodel i ulveforvaltningen, baseret på nogle på forhånd definerede betingelser, rettigheder og resurser, som skulle give borgere i ulveområder mulighed for at initiere en faciliteret proces omkring en fælles problemstilling (Naturvårdsverket, 2010). Forslaget blev aldrig implementeret pga. modstand fra interesseorganisationer, men det tidligere nævnte danske Projekt Ulvedialog tog afsæt i netop den foreslåede svenske model og er, sammen med det finske forsøg, et af få eksempler på at skabe et alternativ til repræsentationsmodellen. Det danske projekt var en systematisk undersøgelse af, hvor langt en faciliteret dialog med afsæt i ulveforvaltningen som det fælles anliggende, på tværs af opfattelser, kunne komme. Dette både i forhold til at skabe et alternativ til polariseringen af den offentlige samtale, og til at myndig- og ansvarliggøre deltagerne ved at udvikle nogle handlemuligheder i forhold til de bekymringer og spørgsmål, de enkelte deltagere havde (Schrøder, 2018; Steinvig et al. 2019).

3.4 Forudsigelighed og kompensation

Som nævnt under *Ulovlig efterstræbelse af ulv som fænomen* bunder modstanden mod forvaltningen ikke mindst i en negativ forventning til, at myndighederne kan sikre en retfærdig, tryk forvaltning. Borgere i ulveområder har eksempelvis udtrykt bekymring i forhold til udviklingen af ulvebestanden i deres områder, herunder at antallet af ulve kommer ud af kontrol, og at ulvene kommer for tæt på mennesker (Maarbjerg et al. 2018; Frøjk et al. 2020). Dette afspejler formentlig en frygt for egen og andres sikkerhed blandt mange, som bor i ulveområder, og et behov for forudsigelighed.

Forudsigeligheden gælder også i forhold til de resursekonflikter, som udgør en gennemgående problemstilling i områder, hvor ulve lever tæt på menneskers jagtområder, beboelse og husdyr. Der har i den offentlige debat om den danske ulveforvaltning været meget fokus på tab af husdyr, primært får, pga. ulveangreb. Der er med ulveforvaltningsplanen fra 2014 etableret et monetært og rådgivningsmæssigt kompensationssystem omkring tab af husdyr som følge af ulveangreb, samt en økonomisk støtte til etablering af ulvesikrede indhegninger (Miljøstyrelsen og Naturstyrelsen, 2014). Kompensationssystemet er løbende blevet justeret men dækker ikke alle omkostninger, der er ved at have mindre husdyr i et ulveområde. I Tyskland har man under organisationen WikiWolves (<http://www.wikiwolves.org/>) etableret en forbindelse mellem berørte landmænd og et netværk af frivillige, som stiller op, når landmænd har brug for rådgivning og hjælp. Med de mange ulveinteresserede der er i Danmark, kunne der måske være basis for at danne et tilsvarende netværk, som ved behov og på forskellig vis kan hjælpe berørte landmænd.

En resursekonflikt, som der ikke har været så meget fokus på, er konflikten i forhold til jagt, herunder det forhold, at ulven jager de samme arter som danske jægere og potentielt påvirker jægerens udbytte, samt mulige jagtlejdetægter (Højberg et al. 2016; Maarbjerg et al. 2018; Dagbladet Holstebro-Struer, 2017). Netop jagtlejetab blev bl.a. rejst i 2017 af den landmand, som senere

blev dømt for bortskydningen af den hidtil eneste dokumenteret ulovligt nedlagte ulv i Danmark i 2018. Også i sit første interview efter bortskydningen gentog landmanden, at ulvene i området forringende hans jagtleje.⁷

En svensk undersøgelse viser, at tilstedeværelsen af store rovdyr, herunder ulv, kan have en negativ effekt på jagtlejen i "mellem-prisklassen" (Lozano et al. 2020). Med en negativ påvirkning af jagtmulighederne må det formodes, i det mindste på kort sigt, også at påvirke ejendomspriserne negativt, da en del af disse bl.a. handles pga. deres jagtværdi. Der er ikke gjort tilsvarende undersøgelser i Danmark, ligesom ulves egentlige påvirkning af det øvrige vildt i Danmark heller ikke er undersøgt. Det må dog antages, at mange jægere i ulveområder, som den førnævnte landmand, oplever ulven som en konkurrent til først og fremmest hjortevildtet.

Det har været omdiskuteret, om – og i så fald hvorfor – en lovlig jagt på ulv har en begrænsende effekt på den ulovlige efterstræbelse (Peterson et. al., 2010). De seneste studier fra Skandinavien finder imidlertid, at lovlig jagt på ulv medfører en nedgang i den ulovlige efterstræbelse (Liberg et al. 2020). I hvilken grad effekten skyldes, at jægere oplever sig kompenseret for de ulemper, ulven medfører, eller at de oplever at bidrage til en bestandsregulering, vides ikke.

Ud over de nævnte monetære eller rekreative resursekonflikter finder der, som følge af ulvenes tilstedeværelse, også en øget økonomisk aktivitet sted. I nogle lande er der en betydelig omsætning som følge af en øget turisme. Der foregår også i Danmark en øget turisme i områder, hvor der ulve. For dele af lokalbefolkningen er den øgede turisme en belastning, da den foregår ukoordineret og nogle gange uden hensyn til naturen, privat ejendom og lokalbefolkningen, ligesom der ikke er nogle synlige gevinster for befolkningen.

⁷ [Manden, der skød en ulv, står frem: - Det måtte få en ende - TV 2 ; Ulve-effekt: Lodsejere frygter fald i jagtlejeindtægter | dagbladet-holstebro-struer.dk \(dagbladet-holstebro-struer.dk\)](#)

4 Efterforskning og straf

På samme måde som den politimæssige kontrol vanskeliggøres af, at den ulovlige efterstræbelse sker i lavt befærdede landdistrikter, er selve kriminaliteten vanskelig at opklare. På samme måde er der i forhold til straffen en række udfordringer pga. af de socio-politiske undertoner, der knytter sig til denne type kriminalitet i form af mistillid til myndigheder og forvaltning, indignation og måske en oplevelse af, at handlingen høster anerkendelse og opbakning i lokalsamfundet (Larsson, 2020; Suutarinen & Kojola, 2018; von Essen *et al.* 2014; Nurse 2011; Nurse 2014). I det følgende gennemgås de centrale faktorer i forhold til tiltag, der kan forbedre efterforskningen og styrke den afskrækkende effekt af straf.

4.1 Efterforskning

I Skandinavien, som i andre dele af Verden, er det kun en meget lille del af det totale antal af estimerede drab på vilde ulve, der opdages, og kun få sager fører til domsfældelse (BRÅ 2007). Den norske kriminolog, Paul Larsson (2020) oplister seks delvis overlappende grunde til den lave opklaringsgrad:

1. Sagerne anmeldes ikke.
2. Der mangler vidner.
3. Bevismaterialet mangler eller er for dårligt.
4. Handlingerne sker langt fra andre mennesker.
5. Det normative grundlag er omstridt.
6. Grænserne mellem det lovlige og det ulovlige er utydelige.

Punkt 1, 2 og 5 handler bl.a. om, at den kriminelle handling sker i miljøer, hvor man ikke ønsker at anmelde hinanden, hvor handlingen helt eller delvis kan være moralsk sanktioneret i dele af lokalsamfundet etc. (Larsson, 2020; von Essen *et al.* 2014; Gangaas *et al.* 2013). Punkt 3 handler om, at det kan være meget vanskeligt at koble en gerningsmand til den konkrete kriminelle handling. Ved punkt 6 henviser Paul Larsson til, at anklagede ofte hævder nødværge. Netop nødværge har været et stort tema i Danmark under begrebet 'problemulve', dvs. ulve, der angriber husdyr eller kommer tæt på menneskelig beboelse. Paul Larsson peger på, at der er tale om et begreb, som er vanskeligt at håndtere i praksis, da der følger en række forpligtigelser med, før man kan hævde nødværge. Det kan være forpligtigelser som forudgående afværgeforanstaltninger, at den samme ulv skal have gennemført gentagne angreb, eller at nødværgen skal ske i umiddelbar tilknytning til angrebet, ikke før eller efter.

Ofte er det tilfældigheder, som fører til, at man opdager døde ulve, der er blevet aflivet (Larsson, 2020). Det kan være tips fra offentligheden, eksempelvis fra vandrere, som tilfældigvis finder et ulvekadaver, eller, som det var tilfældet da et dansk ulvedrab blev filmet, naturfotografer, som tilfældigvis havde opdaget, at ulvene befandt sig på den pågældende lokalitet

Det relativt høje antal ulve, der forsvinder i Skandinavien, peger på, at der også foregår organiseret kriminalitet på området. I både Norge og Sverige er organiseret efterstræbelse af ulve da også blevet efterforsket med domfældel-

ser til følge. I de pågældende tilfælde er bevisbyrden blevet løftet efter en proaktiv efterforskning og anvendelse af elektronisk overvågning, så som telefonaflytning, logning af mobiltelefoner m.m. (Larsson, 2020).

Der er imidlertid også interne faktorer, som bidrager til en lav opklaringsgrad. En af de faktorer, der er beskrevet i litteraturen, er, at ulovlige drab på ulve, ligesom faunakriminalitet generelt, ikke prioriteres, fordi den type kriminalitet har lav status blandt politiembedsmænd sammenlignet med andre typer kriminalitet (Larsson, 2020; Nurse, 2014; Wellsmith, 2011). En anden beskrevet faktor er det lokale politis loyalitet over for lokalsamfundet og den enkelte politimands private holdninger til ulve og til ulveforvaltningen, hvilket kan kompromittere efterforskningen (Larsson, 2020; BRÅ, 2007). Der mangler i Danmark viden om, hvordan politiet forholder sig til faunakriminalitet, jævnfør erfaringerne fra udlandet.

Opklaring af faunakriminalitet er som nævnt vanskelig af flere grunde, hvorfor kravet til efterforskningsmæssige kompetencer er stort, hvis det skal lykkes at opklare forbrydelserne. Kravet er ikke mindre, når det gælder ulovlig efterstræbelse af ulv. I flere lande eksisterer der sådanne specialkompetencer. I Norge er kompetencerne samlet under den nationale efterforskningsenhed 'Økokrim', som beskæftiger sig med miljøkriminalitet, herunder ulovlig efterstræbelse af ulv. I eksempelvis Italien har man et retsteknisk laboratorium decideret rettet mod faunakriminalitet. I Danmark er der oprettet tre specialenheder til efterforskning af dyreværnsager fordelt rundt i landet, men der findes ingen specialenheder til efterforskning af faunakriminalitet.⁸ I særlige tilfælde kan sager om faunakriminalitet godt blive behandlet af specialenhederne for dyreværn, men de behandles normalt af de respektive politikredse, f.eks. af de såkaldte særlovscentre.

Generelt synes der i Danmark dels at mangle en systematisk specialisering i efterforskningen af faunakriminalitet, dels at mangle et organiseret samarbejde på tværs af myndigheder omkring opklaring af faunakriminalitet, eksempelvis i forhold til registrering af tips fra offentligheden til politi og andre myndigheder.

4.2 Straf

Straffen for ulovlig efterstræbelse af ulv varierer betydeligt fra land til land, men inkluderer som oftest både bøder og fængselsstraf (Justitsministeriet, 2019). I Danmark falder faunakriminalitet typisk ind under Jagt- og vildtforvaltningsloven og Naturbeskyttelsesloven. I begge love angives den maksimale straf til to års fængsel. Den tidligere omtalte landmand, som blev filmet, mens han skød en ulv fra sin bil, blev dømt til 40 dages betinget fængsel.

I hvilken udstrækning strengere straffe generelt, herunder en udvidet udnyttelse af allerede eksisterende strafammer, har en præventiv effekt, er omdiskuteret. Nogle argumenterer for, at det ikke hjælper med øget straf, men at det handler om at sikre en bedre kontrol, efterforskning og retsforfølgelse (Nurse, 2011). I en række lande har man, bl.a. med afsæt i ulovlig efterstræbelse af ulv,

⁸ Jævnfør e-mail fra Niels Arberg, specialkonsulent Rigspolitiet, den 14. januar 2021, samt personlig samtale med politikommissær Peter Østergaard, Særlovcenter Midt- og Vestjyllands Politi, den 13. januar 2021.

imidlertid valgt at skærpe strafammen. I eksempelvis Finland blev strafammen øget i 2010.⁹ Fra bødestraf på nogle hundrede Euro koster det nu, afhængig af om det er en hvalp eller en voksen, op til 9100 Euro per ulv, der ulovligt aflives. Fængselsstraffen er udvidet op til fire år. I Norge blev strafammen udvidet i 2016 og går nu op til seks års fængsel.¹⁰

I forhold til netop ulovlig efterstræbelse af ulv, og de beskrevne karakteristika der gælder her, indgår et særligt strafelement af betydning for dens præventive effekt. Den hidtil eneste dokumenterede skudte ulv i Danmark blev aflivet med en jagtriffel af en landmand, som samtidig også var aktiv jæger. I Danmark er det ganske få grupper, som har tilladelse til at besidde og opbevare krudtdrevne skydevåben. Jægerne tilhører en sådan gruppe, og det er derfor rimeligt at antage – i det omfang ulve aflives ulovligt med skydevåben i Danmark – at nogle af gerningsmændene er jægere. Det vakte anstød, både i og udenfor jægerkredse, at den pågældende gerningsmand ved domfældelse i Byretten ikke fik frakendt sit jagttegn, og senere ved Landsretten kun for en kortere årrække. Den manglende konsekvens i forhold til frakendelsen af jagttegnet var medvirkede årsag til, at flere organisationer i 2020 krævede en skærpet indsats overfor faunakriminalitet (Christensen et al 2020). Erfaringer fra bl.a. Norge viser, at netop frakendelse af jagttegnet, og dermed muligheden for at udøve jagt, er mere frygtet end måske både bøde- og fængselsstraf (Larsson, 2020).

⁹ Personlig samtale med Mari Pojha-Mykrä Ruralia Institute, Seinäjoki, Helsinki Institute of Sustainability Science, den 29. april 2018.

¹⁰ E-mail korrespondance med kriminolog Poul Larsson, Politihøgskolen, Norge, den 23. april 2018.

5 Opsummering

Ulovlig efterstræbelse af ulv er et udbredt og komplekst fænomen i de fleste lande, hvor ulven lever. Der er ringe viden om hvilke tiltag, der har en effekt, og det er derfor ikke muligt at give et entydigt evidensbaseret svar på, hvad der virker bedst mod ulovlig efterstræbelse af ulv. De tiltag, der heri foreslås, er derfor hovedsageligt baseret på den viden, der findes om drivkræfterne bag den ulovlige efterstræbelse. Netop fordi årsagerne til ulovlig efterstræbelse af ulv er komplekse og vanskelige at adskille, må det forudsættes, at deres anvendelse og virkning er afhængig af, hvordan de kombineres i både tid og rum, samt hvilke resurser der afsættes til deres gennemførelse.

Selvom tiltagene på ingen måde er udtømmende, og selvom det ikke er muligt at dokumentere de foreslåede tiltags enkeltvis eller kombinerede effekt, gør de sociale, politiske og efterforskningsmæssige faktorer, der karakteriserer denne form for kriminalitet, det nødvendigt at anvende flere virkemidler. Det foreslås at kombinere sanktioner med incitament. Kontrollen, og dermed risikoen for at blive opdaget, må styrkes, samtidig med at konsekvenserne ved at blive dømt må skærpes. Kontrol og straf har i sig selv formentlig kun en begrænset effekt, men begge dele sender et vigtigt samfundsmæssigt signal, både til potentielle gerningsmænd og til berørte lokalsamfund, om at sådanne former for lovbrud ikke er acceptable.

Hovedfokus bør rettes på tiltag, som ændrer folks holdninger til ulovligt at efterstræbe ulv. For at dette skal lykkes, må den statslige politik og forvaltning opleves som et bedre alternativ end selvtægt. De reelle handlemuligheder for borgere i ulveområder må derfor forbedres, således at der skabes et reelt incitament, både for at tage et medansvar for udviklingen af løsninger på konkrete problemstillinger, og for at sikre en almengørelse og dermed også en styrkelse af den sociale kontrol.

Det gælder, at alle de foreslåede tiltag fordrer en grundigere indholdsmæssig, juridisk og politimæssig vurdering og bearbejdning. Kombinationen af tiltag bør baseres på en formuleret og langsigtet strategi, eventuelt indarbejdet i en ulveforvaltningsplan. Fordelen ved en formuleret strategi er, at det vil være muligt at opstille nogle målsætninger for tiltagene, og sikre en løbende evaluering, således at effekten nøje følges, og således at det er muligt at justere i tiltagene efter behov. Pga. den manglende evidens vil det være nødvendigt at etablere tiltagene som forsøg.

Det gælder for flertallet af de her foreslåede tiltag, at de fordrer, at der afsættes økonomiske resurser. Dette skal holdes op imod, hvad omkostningerne forvaltningsmæssigt og politisk er i dag og vil blive i fremtiden, hvis der ikke handles.

6 Tabel over forebyggende tiltag

	Konkret virkemiddel	Forventede fordele	Forventede ulemper
Forebyggende tiltag			
Kontrol og overvågning	Intensiveret politimæssig kontrolindsats i områder hvor ulve forsvinder.	Vished om at politi reagerer hurtigt på 'tips' kan virke afskrækkende.	Politiets indsats vil reelt bero på oplysninger.
	GPS-overvågning af ulve med mortalitetsalarm	Viden om at nedlagt ulv bliver lokaliseret har præventiv virkning. Vil også beskytte ikke-mærkede ulve da GPS-halsbånd er vanskelige at se. Leverer videnskabelige data.	Ressourcekrævende at indfange ulve.
	Overvågning af ynglehier, vha. vildtkameraer med MMS-alarm.	Uvedkommende indtrængere vil med stor sandsynlighed blive opdaget og hurtigt identificeret. Relativt omkostnings-effektivt.	Arealernes størrelse kan udgøre en begrænsning. Elektronisk overvågning kan være kontroversielt.
	En mere proaktiv håndhævelse af restriktioner for færdsel omkring ynglehier på statens arealer, samt plan for etablering af samarbejder med berørte private arealer.	Vigtigt signal til offentligheden. Større risiko ved at overskride restriktioner.	Kan være administrativt besværlig. Kræver særlig bemyndigelse, samt på private arealer samtykke fra grundejer.
	Relevante organisationer og meningsdannere tager tydelig afstand fra selvtægt.	Normdannende. Sender et signal til offentligheden såvel som til organisationernes egne medlemmer eller følgere.	Kan for nogle organisationer medføre intern modstand og medlemsfrafald.
	En undersøgelse af jægeres indstilling til ulovlig efterstræbelse af ulv og af hvordan den sociale selvkontrol fungerer.	Kan bidrage til at forstå hvilke tiltag der virker bedst.	Kræver at der afsættes resurser. Kan få nogle jægere til at føle sig uberettiget anklaget.
Kommunikation og formidling	Kommunikations- og formidlingsstrategi rettet mod borgere i ulveområder. Skal både være proaktiv og kunne aktiveres ved særligt opståede behov.	Reducerer myter og misopfattelser om ulve, samt mistillid til myndigheder.	Kræver at der afsættes resurser og inddrages forskellige kompetente fagligheder.
	Der etableres én offentlig og brugervenlig virtuel indgang til information om ulve og ulveforvaltning.	Gør det lettere for borgere både i og uden for ulveområder, at finde opdateret saglig og faglig verificeret dokumentation. Reducerer myter og misopfattelser om ulve.	Kræver at der afsættes resurser.
	Der etableres et eller flere 'Naturrum' eller 'Videnscentre' i ulveområder med henblik på at formidle viden samt facilitere dialog og debat.	Reducerer myter og misopfattelser om ulve og ulveforvaltning. Styrker tilliden mellem forskere og berørte lokalsamfund.	Kræver at der afsættes resurser.
	Undersøgelser om ulves adfærd i forhold til mennesker, samt om ulves påvirkning af vildtet iværksættes i samarbejde med interesserede borgere.	Erstatter myter og misopfattelser om ulves adfærd med konkret viden. Styrker tilliden mellem forskere og berørte lokalsamfund.	Kræver at der afsættes resurser.

Kommunikation og formidling fortsat	Borgere bosat i ulveområder, inddrages aktivt i formidlingen af viden og erfaringer til nye ulveområder, såvel som til offentligheden.	Reducerer myter og misopfattelser om ulve og mistilliden til myndigheder og forskere.	Betinget af at der er interesse blandt borgere for at bidrage/deltage i en sådan formidling. Kræver at myndighederne tør 'give slip' på kontrollen.
Myndig – og ansvarlig-gørelse	Der etableres en model for inddragelse af berørte borgere bosat i ulveområder. Modellen skal være baseret på rettigheder, afsatte resurser og definerede forudsætninger, bl.a. i form af uafhængig facilitering, sikring af dokumentation, samt en forpligtigelse for myndighederne til at møde borgerne og indgå i en drøftelse af formulerede spørgsmål og forslag.	Giver borgerne nogle reelle handlingsmuligheder, samt en mulighed for at udøve et ansvar. Giver desuden borgerne mulighed for, sammen, og i samarbejde med relevante eksperter, at undersøge presserende problemstillinger og udarbejde forslag til løsninger. Giver myndighederne et konstruktivt mod- og medspil.	Kræver at der afsættes resurser og at myndighederne tør at 'give slip' på kontrollen.
Kompensation og forudsigelighed	En systematisk synliggørelse af de omkostninger og de gevinster tilstedeværelsen af ulve i et område indebærer.	Reducerer myter og misopfattelser.	Kræver at der afsættes resurser.
	En koordinering og organisering af ulveturisme i ulveområder, herunder bedre formidling og informationen rettet mod ulveturister.	Kan minimere generne for de lokale i ulveområderne, og samtidig hjælpe turister med relevant information.	Få
	Kompensationsordninger for berørte lokalsamfund knyttet til antallet af ulve i et givent område.	Kan modvirke oplevelsen af at det enkelte berørte lokalsamfund skal bære omkostningerne alene.	Kræver at der afsættes ressourcer.
	Inddragelse af lokale jægere i en eventuelt fremtidig regulering af ulve i et givent område	Kan udgøre positiv gevinst for jægere ved tilstedeværelsen af ulve i deres lokalområde.	Kræver samarbejde, koordinering og kompetence udvikling.
	Et frivilligt netværk etableres efter tysk model med henblik på at hjælpe berørte husdyrholdere med at beskytte deres husdyr.	Kan hurtigt og effektivt hjælpe berørte husdyrholdere med rådgivning og praktisk hjælp.	Få
	Der fastsættes et loft på antallet af ulve i et givent område, samt en plan for hvad der skal ske med overskydende ulve.	Kan give tryghed lokalt og vished for at udviklingen ikke kommer ud af kontrol.	Vil være politisk kontroversielt i nogle interesseorganisationer og der kan være behov for eventuelle juridiske hindringer i forhold til Habitatdirektivet.
Efterforskning og straf			
Efterforskning	Den proaktive politimæssige efterforskning prioriteres.	Normdannende. Sender et signal til offentligheden om, at det er en form for kriminalitet der prioriteres af samfundet.	Kræver at der afsættes resurser.

Efterforskning fortsat	Dansk politis normer og praksis i forhold til faunakriminalitet, undersøges.	Giver en bedre forståelse for hvilke tiltag der skal til for at styrke den politimæssige kontrol og efterforskning.	Kræver at der afsættes resurser.
	Den efterforskningsmæssige ekspertise til støtte for efterforskning af faunakriminalitet samles på tværs af politikredse.	Normdannende. Øger muligheden for at sager opklares og sender et signal til offentligheden.	Kræver at der afsættes resurser.
	Indhentning af efterforskningsstrategiske og efterforskningstekniske erfaringer fra udlandet.	Opbygger ekspertise og øger muligheden for at sager opklares.	Kræver at der afsættes resurser.
	Samarbejdet mellem forskellige myndigheder styrkes i efterforskningen, herunder registrering af tips fra offentligheden.	Normdannende. Øger muligheden for at sager opklares og sender et signal til offentligheden.	Kræver at der afsættes resurser.
	En tværministeriel retsteknisk ekspertise for faunakriminalitet opbygges under Miljøministeriet og Justitsministeriet.	Sikrer en kompetenceudvikling og erfaringsopbygning over tid.	Kræver at der afsættes resurser.
Straf	Retspraksis i forhold til faunakriminalitet skærpes med henblik på at udnytte strafframmen bedre.	Øger muligheden for at sager opklares og sender et signal til offentligheden.	Få
	Jagt- og vildtforvaltningsloven ændres med henblik på at sikre jagttegnshaveres frakendelse af deres jagttegn ved tilsigtet ulovlig efterstræbelse af vilde dyr.	Normdannende og præventiv.	Få

7 Referencer

ABC News, 22. December 2018, Italian farmers wage war on protected grey wolves, taking animals' dead bodies to the street - ABC News

Arts, K., Fischer, A., & van der Wal, R. 2012. Common stories of reintroduction: A discourse analysis of documents supporting animal reintroductions to Scotland. *Land Use Policy*, 29, 911-920. doi:10.1016/j.landusepol.2012.01.009

Berlingske, 21. juni 2018,
<https://www.berlingske.dk/politik/miljoeminister-definition-af-problemulve-goer-en-forskel>

Bisi, J., Kurki, S., Svensberg, M. og Liukkonen, T. 2007. Human dimensions of wolf (*Canis lupus*) conflicts in Finland. *European Journal of Wildlife Research*. 53:304-314. Springer.l

Brottsförebyggande rådet. 2007. Illegal jakt på stora rovdjur, Konflikt i laglöst land?, Rapport 2007-22, Stockholm, Sverige

Christensen, C.L.; Østergaard, E.; Gjerding, M.R.; Hansen, N-C. L.; Busck, P.A.; Kofoed, T.G.; Jensen, P. 2020, Øget fokus på faunakriminalitet, brev til Miljøminister Lea Wermelin og Justitsminister Nick Hækkerup, 23. oktober.

Dagbladet Holstebro-Struer, 31. marts 2017, Ulve-effekt: Lodsejere frygter fald i jagtlejeindtægter | dagbladet-holstebro-struer.dk (dagbladet-holstebro-struer.dk)

Dickman, A.J. 2010. Complexities of conflict: the importance of considering social factors for effectively resolving human-wildlife conflict. *Anim. Conserv.* 13, 458-466.

Dickman, Amy J.; Macdonald, Ewan A. and Macdonald, David W. 2011. A review of financial instruments to pay for predator conservation and encourage human-carnivore coexistence PNAS August 23, 2011, vol. 108 (34) 13937-1394. - tjek den her - tror den er refereret til!

DR, 18. januar 2020, Mourits skød ulven: Nu bliver han og sønnen truet | Midt- og Vestjylland | DR

DR, 7. januar 2020, Ulveforkæmper skal i fængsel for hærværk og trusler: 'Folk skal hade mig i stedet for ulvene' | Midt- og Vestjylland | DR

Dressel, S., Sandström, C., & Ericsson, G. 2015. 'A meta-analysis of studies on attitudes toward bears and wolves across Europe 1976-2012', *Conservation Biology: The Journal of the Society for Conservation Biology*, 29(2), 565-574. doi: 10.1111/cobi.12420

Fox, G.F. 2020. Paw prints in the landscape: the negotiation of belonging in Denmark after the wolf's return. Thesis 2020, Human Security, Aarhus University

Frøjk et al. 2020. 'Med Ulven som Nabo: Anden fase af Projekt Ulvedialog – Refleksioner og forslag til en ny ulveforvaltningsplan i Danmark', Aarhus Universitet

Gangaas, K. E., Kaltenborn, B. P. and Andreassen, H. P. 2013. 'Geo-Spatial Aspects of Acceptance of Illegal Hunting of Large Carnivores in Scandinavia', PLoS ONE , 8:e68849.

Habitatdirektivet, 1992: The Habitats Directive - Environment - European Commission (europa.eu)

Hallgren, L. & Westberg, L. 2014. Adaptive management? Observations of knowledge coordination in the communication practice of Swedish game management. *Journal of Wildlife Biology*. *Wildlife Biology* 21:pp 165-174

Hansen, H. P.; von Essen, E. & Sriskandarajah, N. 2016. Citizens, Values and Experts: Stakeholders and The Inveigling Factor of Participatory Democracy, in Hansen, H. P. Nielsen, B. S.; Sriskandarajah, N & . Gunnarsson, E. (eds) *Commons, Sustainability, Democratization: Action research and the Basic Renewal of Society*, Routledge. ISBN 978-1-138-12477-6.

Hansen, H.P. 2017. Case description for the 12th International Conference of the European Society for Ecological Economics – The potential for change processes in the Context of Community based Defiance- The case of public wolf resistance in Norway. Arbejdspapir.

Højberg, P.L., Nielsen, M.R. & Bredahl, J.B. 2017. 'Fear, economic consequences, hunting competition, and distrust of authorities determine preferences for illegal lethal action against gray wolves (*canis lupus*): a choice experiment among landowners in Jutland, Denmark'. In; *Crime, Law and Social Change* (2017) 67:461-480. doi: 10.1007/s10611-016-9670-2

Horwitz, A.V. 1990. *The Logic of Social Control*, Plenum Press

Justitsministeriet 2019. Sagsnr.: 2018-0032/33-0015, Dok.: 898863 Strafferetskontoret den 31. januar 2019

Jyske Vestkysten, 3. februar 2020, Ulven kommer – men bare tag det roligt | jv.dk

Kahler, J.S. & Gore, M.L. 2012. 'Beyond the cooking pot and the pocket book: Factors influencing noncompliance with wildlife poaching rules', in; *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, vol 36:2 *Wildlife Crime and Enforcement*

Kaltenborn, B.P. & Brainerd, S.M. 2016. Can poaching inadvertently contribute to increased public acceptance of wolves in Scandinavia?, in; *European Journal of Wildlife Research* 62, 179-188 (2016)

Krange, O. & Skogen, K. 2018. Nordmenns holdninger til ulv – 2018. NINA Rapport 1570. Norsk institutt for naturforskning

Krange, O. & Skogen, K. Ulovlig jakt på store rovdyr. Holdninger i befolkningen, lokalsamfunn og blant jegere, NINA Rapport 1663, Norsk institutt for naturforskning, 2019.

- Kristelig Dagblad, 6. marts 2018, Vestjyske ulvenaboer har vendt fordomme til dialog - Kristeligt Dagblad (kristeligt-dagblad.dk)
- Lanier, M.M. & Henry, S. 2004. 'Neutralization theory: learning rationalization as motives'. *Essential Criminology*. Westview Press, p. 168-176
- Larsson, P. 2020. Etterforskning av illegal ulvejakt, i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 2/2020.
- Larsson, P. 2020. Foredrag på Webbinarium Illegal Jakt och Jaktsabotage, Rovdjurscentret i Järvsö, Sverige den 14. December 2020..
- Liberg, O., Chapron, G., Wabakken, P., Pedersen, H. C., Thompson, N and Hobbs, H. S. 2012. 'Shoot, shovel and shut up: Cryptic poaching slows restoration of a large carnivore in Europe'. *Proceedings of the Royal Society: Biological Science*.
- Liberg, O., Suutarinen, J., Åkesson, M., Andrén, H., Wabakken, P., Wikenros, C., & Sand, H. (2020). Poaching-related disappearance rate of wolves in Sweden was positively related to population size and negatively to legal culling. *Biological Conservation*, 243, 108456. doi:<https://doi.org/10.1016/j.biocon.2020.108456>.
- Linnell, J.D.C. 2013. 'From conflict to coexistence: insights from multi-disciplinary research into the relationship between people, large carnivores and institutions. Norwegian Institute for Nature Research (NINA)
- Lozano, J.E., Elofsson, K. & Surry, Y. 2020. 'Heterogeneous impacts of large carnivores on hunting lease prices, *Land Use Policy* 101 (2021) 105215
- Maarbjerg, Marius et al. 2018. Projekt Ulvedialog: Afrundende deltager-rapport Resultater og konklusioner fra borgere i Idom-Råsted, Aarhus Universitet.
- Miljøministeriet & Naturstyrelsen 2014. 'Forvaltningsplan for ulv i Danmark'. [forvaltningsplan_ulv.pdf \(mst.dk\)](#)
- Naturvårdsverket, Sverige 2010. Remiss om genetisk förstärkning av vargstammen i Sverige, REMISS Dnr 429-1814-10.
- Nie, M.A. 2001. The sociopolitical Dimensions of Wolf Management and restoration in the United States. *Human Ecology Review*, vol. 8. No. 1, 1-12
- Nielsen, B.S. & Nielsen, K.A. 2016. "Critical Utopian Action Research: The Potential of Action Research in the Democratization of Society" in; *Commons, Sustainability, Democratization – Action Research and the Basic Renewal of Society*. 2016. Routledge
- Nurse, A. 2011. Policing wildlife: perspectives on criminality in wildlife crime. *Papers from the British Criminology Conference*, 11 . pp. 38-53. ISSN 1759 – 0043
- Nurse, A.2014. chp. 14: "Rural Crime and Policing" ; in "Interpreting Rurality: Multidisciplinary Approaches" ; eds. Gary Bosworth and Peter Somerville, 2014

O'Donoghue, P., Rutz, C. 2016. 'Real-time anti-poaching tags could help prevent imminent species extinctions' *The Journal of Applied Ecology*; 2016, 53(1): 5-10

Olsen, K., Sunde, P., Vedel-Smith, C., Hansen, M.M. & Thomsen, P.F. 2020. Statusrapport fra den nationale overvågning af ulv (*Canis lupus*) i Danmark – 3. kvartal 2020. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 19 s. – Notat nr. 2020 | 81
https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notat_2020/N2020_81.pdf

Pellikka, J., Sandström C. 2011. 'The Role of Large Carnivore Committees in Legitimising Large Carnivore Management in Finland and Sweden', in: *Environmental Management* 48 (212)

Peltola, T., Ratamáki, O. and Pellikka, J. 2013, 'Salametsästys ja oikeuttamisen yhteisölliset strategiat', in B. Teoksessa, B. Ismo, J. Jokinen, J. Kotilainen, N. NSchuurman and M. Sireni, eds, *Korpisosiologi(aa)*, 208–23. University Press of Eastern Finland.

Peterson, M.N.; von Essen, E.; Hansen, H.P. & Peterson, T.R. (2018) Shoot shovel and sanction yourself: Self-policing as a response to wolf poaching among Swedish hunters, *Ambio* DOI 10.1007/s13280-018-1072-5.

Peterson, T., Sinclair, J., Källström, H.N., Haglind, P. og Hansen, H.P. 2010. 'Utredning av underlag för utveckling av socioekonomiska kriterier rörande lämpliga (olämpliga) områden för utsläpp av varg. Stad och Land, Sveriges Lantbruksuniversitet

Pohja-Mykrä, M. 2016. Felony or act of justice? Illegal killing of large carnivores as defiance of authorities. *J. Rural Stud.* 44, 46–54.

Pohja-Mykrä, M., Kurki, S. 2014. 'Strong community support for illegal killing challenges wolf management', in; *European Journal of Wildlife Research* 60, 759-770 (2014).

Samråd med Lea Wermeling, 6. maj 2020: Miljø- og Fødevareudvalget - 06-05-2020: Åbent samråd om initiativer til at sikre danskerne og danske husdyr mod ulveangreb / Folketinget (ft.dk)

Schlegel, K. 1990. *Just Desert for Corporate Criminals*, North Eastern University Press, Boston.

Schröder, C.M. 2018. 'In the Wake of the Wolf: A case study of Wolf Restoration and Implications for Sense of Security in Western Jutland'. Kandidatafhandling, Human Security, Aarhus University 2018.

Skogen, K., Krange, O. & Figari, H. 2017. *Wolf conflicts. A sociological study* (New York: Berghahn Books)

Skogen, K., Krange, O. 2020. 'The Political Dimensions of Illegal Wolf Hunting: Anti-Elitism, Lack of Trust in Institutions and Acceptance of Illegal Wolf Killing among Norwegian Hunters' in; *Sociologia Ruralis*, Vol 60, Number 3, July 2020 DOI: 10.1111/soru.12309

- Skogen, K., Mauz, I. & Krange, O. 2009. 'Cry Wolf! Narratives of wolf recovery in France and Norway', in; *Rural Sociology* vol. 73:1, pp. 105-133
- Sonne, C., Hansen, H.P, Alstrup, A.K.O., Olsen, K., Jensen, T.H, Haugaard, L., Sunde, P. 2019. Discussion: Illegal kills of protected wolves call for public reasoning, *Science of the Total Environment*, Volume 665, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.01.432>
- Steinvig, D., Fals, B.K., Grønvall, K.E.R., Utzon, M., Sletten, M.T. 2019. 'Projekt Ulvedialog som deliberativt demokratisk problemløser'. Problemorienteret formidlingsprojekt, Socialvidenskab, Roskilde Universitet 2019
- Suutarinen, J. & Kojola, I.2018. 'One way or another: predictors of wolf poaching in a legally harvested wolf population' in; *Animal Conservation*. Print ISSN 1367-9430
- Theodorakea, I.T. & von Essen, E. 2016. Who let the wolves out? Narratives, rumors and social representations of the wolf in Greece, *Environmental Sociology*, 2:1, 29-40, DOI: 10.1080/23251042.2015.1119349
- Treves, A. 2009. 'Hunting for large carnivore conservation' in; *Journal of Applied Ecology*, 46, pp 1350-1356 doi: 10.1111/j.1365-2664.2009.01729.x
- TV2, 6. januar 2019, Manden, der skød en ulv, står frem: - Det måtte få en ende - TV 2
- TV-MIDTVEST, 22. januar 2018, Minut for minut: Sådan forløb Esben Lundes ulvestormøde | TV MIDTVEST
- TV-MIDTVEST, 8. september 2020, Medalje til ulveskytte: Forening vil skabe debat og råbe politikerne op | TV MIDTVEST
- von Essen, E. & Hansen, H.P.2015. How Stakeholder Co-management Reproduces Conservation Conflicts: Revealing Rationality Problems in Swedish Wolf Conservation. *Conservation and Society* 13(4): 332-344
- von Essen, E. & Allan, M. 2017) Interspecies Violence and Crimes of Dissent: Communication Ethics and Legitimacy in Message Crimes Involving Wildlife, *Critical Criminology* volume 25, pages261-274(2017)
- von Essen, E. 2017. 'Whose Discourse Is It Anyway? Understanding Resistance through the Rise of "Barstool Biology" in Nature Conservation', *Environmental Communication*, 11:4, pp. 470-489, DOI: 10.1080/17524032.2015.1042986
- von Essen, E., Hansen, H.P. (2018) Policing Peers and Selves between Law and Morality: A Socio-Legal Perspective on Managing Misconduct in Hunting. *International Journal of Rural Criminology*, *International Journal of Rural Criminology*, volume 4, no. 1, p. 1-26 DOI 10.18061/1811/86155
- von Essen, E., Hansen, H.P., Källström, H.N., Peterson, M.N., Peterson, T.R. 2014. 'Deconstructing the Poaching Phenomenon – A review of typologies for understanding illegal hunting', in: *Brit J. Criminol.* (2014) 54, 632-651, Advance Access Publication

Wellsmith, M., 2011. "Wildlife Crime: The Problems of Enforcement", in; European Journal on Criminal Policy and research, Amsterdam, vol. 17:2, pp. 125-148. DOI:10.1007/s10610-011-9140-4